

Dr. ir. Gerard Velthof (l) en zijn collega ir. Erwin van Boekel, WUR.

WUR: rapport 'Landbouw en waterkwaliteit'

'Het laaghangende fruit is inmiddels wel geplukt'

Er zijn nog steeds flinke problemen met te hoge concentraties nitraat in grondwater bestemd voor drinkwaterproductie. Hoe omschrijven dr. ir. Gerard Velthof en zijn collega ir. Erwin van Boekel, beiden onderzoeker bij het onderdeel Duurzaam Bodemgebruik van de Wageningen University & Research, de problematiek in grondwaterbeschermingsgebieden?

Van Boekel: 'Het grondwater in de meeste gebieden met klei- en veenbodems voldoet aan de nitraatnorm van maximaal 50 mg/l. De uitdagingen doen zich vooral voor in het zuidelijk zandgebied en het lössgebied, en dus ook in de grondwaterbeschermingsgebieden in die regio's. Er moet nog wel een en ander gebeuren om hier aan de Nitraatrichtlijn te voldoen. Daarnaast zijn er in heel Nederland gebieden waar stikstof en fosfor te hoge voedselrijkdom – en daarmee algenbloei – in het oppervlaktewater veroorzaken. Er is dus een breder probleem dan alleen de te hoge nitraatconcentratie in grondwater.'

Velthof: 'Op de zandgronden is het inderdaad een hardnekkig en complex probleem. Het laaghangende fruit is inmiddels in de voor-

gaande actieprogramma's wel geplukt, maar dat is niet voldoende gebleken om de nitraatnormen te bereiken. Er zijn nu dus aanvullende maatregelen nodig.'

Welke maatregelen zijn er genomen in het 5e en 6e Actieprogramma en welke effecten hebben deze gehad?

Velthof: 'Een belangrijke maatregel voor de zuidelijke zand- en lössgebieden in het 5e Actieprogramma was het verlagen met 20% van de gebruiks- of bemestingsnormen voor uitspoelingsgevoelige gewassen, zoals snijmaïs, aardappelen en een aantal groenten. De exacte effecten van deze maatregelen op nitraatuitspoeling zijn nog niet duidelijk, omdat de droge jaren 2018 en 2019 hebben geleid tot een stijging van de nitraatconcentratie.'

‘SUCCESVOLLE MAATREGELEN: STRENGERE GEBRUIKSNORMEN EN LAGERE DEROGATIE’

‘Een andere maatregel was dat de derogatie die Nederland sinds 2006 heeft voor melkvee op grasland voor de zandgronden in zuid en centraal Nederland, is verlaagd van 250 kilo stikstof per hectare naar 230 kilo per hectare.’

Weerseffecten

Van Boekel: ‘Het is lastig om aan te geven wat exact de effecten van maatregelen uit het 5e en 6e NAP zijn geweest, omdat de nitraatconcentraties ook worden beïnvloed door de variatie in het weer, zoals de droogte van de afgelopen jaren. We kunnen dus aan de hand van alleen de metingen niet vaststellen wat de effecten van de maatregelen zijn, doordat dit weereffect ons in de wielen rijdt.’

Vanggewassen

Velthof: ‘In het 6e Actieprogramma zijn vooral de maatregelen uit het 5e programma doorgezet. Een extra maatregel was de aanscherping van de eisen voor het zaaien van vanggewassen. Als een boer maïs teelt op zand of löss, is hij verplicht om vóór 1 oktober

een zogeheten ‘vanggewas’ te zaaien. Dat is bijvoorbeeld gras dat stikstof die in de grond is achtergebleven na het groeiseizoen, kan opnemen. Dit zorgt ervoor dat er in de winter minder nitraat kan uitspoelen naar de bodem en het grond- en oppervlaktewater.’

Van Boekel: ‘Ook hier kan een weereffect roet in het eten gooien. Als de boer zijn maïs niet vóór 1 oktober kan oogsten, bijvoorbeeld door een relatief koele zomer zoals dit jaar, kan hij ook niet tijdig het vanggewas zaaien. En dan zal het effect van een vanggewas kleiner zijn, omdat het te koud wordt en er minder daglicht is, waardoor het vanggewas nauwelijks groeit en dus minder stikstof opneemt. In de modelberekeningen is dit een effectieve maatregel, maar in de praktijk kan dat dus anders uitvallen.’

Velthof: ‘Een oplossing hiervoor zou kunnen zijn dat de landbouw overgaat op vroege rassen die eerder in het seizoen geoogst kunnen worden, maar die stap is nog niet genomen.’

Welke maatregelen zijn volgens u effectief om de nitraatproblematiek in kwetsbare grondwaterbeschermingsgebieden met zand- en lössbodems aan te pakken en uiterlijk in 2025 onder de norm te krijgen?

Van Boekel: 'Een actieprogramma kent een aantal soorten maatregelen. Het belangrijkste is het gebruiksnormenstelsel: wat zijn de maxima aan mest en kunstmest die een boer bij specifieke teelten mag toepassen op zijn land? Daarnaast zijn er de middelvoorschriften ter beperking van de nutriënten-emissies, bijvoorbeeld de verplichting om een vanggewas te zaaien. Ook regelgeving over opslagcapaciteit voor mest of de periode waarin mest mag worden uitgereden, valt hieronder.'

Van Boekel: 'Verkennde berekeningen in de PlanMER laten zien dat onder landbouwgronden in een deel van de grondwaterbeschermingsgebieden de berekende gemiddelde nitraatconcentraties boven de 50 mg/l blijven. Dan ga je het dus niet redden met alleen bemestingsmaatregelen en middelvoorschriften. Daar zou je inderdaad kunnen ingrijpen op de bouwplannen van de boeren. Als je als voorbeeld aardappelen of groenten vervangt door wintertarwe, leidt dat tot minder nitraatuitspoeling.'

Velthof: 'Je zou daarbij kunnen denken aan het telen van bepaalde gewassen in specifieke delen van een grondwaterbeschermingsgebied, bijvoorbeeld door het ruilen of uitlenen van percelen voor specifieke teelten.'

Van Boekel: 'Dat gebeurt nu bijvoorbeeld al in het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer, waar de stakeholders in projecten gezamenlijk kijken hoe ze aan de opgave in een gebied kunnen voldoen. Dit soort initiatieven kunnen in ieder geval bijdragen aan het bewustzijn bij de stakeholders dat er iets moet gebeuren en aan draagvlak voor maatregelen.'

Ziet u mogelijkheden voor synergie met andere relevante sporen, zoals de stikstofaanpak?

Velthof: 'De stikstof- en ammoniakuitstoot is momenteel een zeer urgent probleem, waar de overheid veel geld voor heeft uitgetrokken, onder andere om boeren uit te kopen. Op termijn zal dat leiden tot een kleinere veestapel, minder productie van mest en dus minder mestoverschot. Het risico op overbemesting wordt dan kleiner en dat kan een positief effect hebben op de waterkwaliteit.'

'Er zijn ook plannen voor een nieuwe verdeling van de landbouw over Nederland, in zones voor intensieve landbouw, voor meer extensieve bedrijven of voor natuur. Bij die indeling spelen criteria zoals stikstof, klimaat, waterkwaliteit en dus ook nitraatproblematiek een rol.'

'GEWASROTATIE EN MINDER UIT- SPOELINGSGEVOELIGE GEWASSEN'

Velthof: 'Het is een combinatie van landelijke maatregelen en regionaal of lokaal maatwerk. De 'makkelijke' maatregelen zijn al genomen, dus zul je nu met specifieke acties de laatste stappen moeten nemen. Daarbij heb je gedetailleerde kennis nodig van de bodemopbouw en de hydrologie in relatie tot de gewassen en de bemesting, om bijvoorbeeld op elk perceel het optimale gewas te bepalen. We gaan dan in de richting van precisielandbouw en het anders inrichten van de betrokken grondwaterbeschermingsgebieden met als doel de nitraatuitspoeling zoveel mogelijk te beperken.'

'Bij kwetsbare, uitspoelingsgevoelige zand- of lössgebieden zul je echt met gebiedsgericht maatwerk aan de slag moeten, met de lokale stakeholders. Je kunt dan denken aan gewasrotatie of andere, minder uitspoelingsgevoelige gewassen.'

